

SELMECBÁNYA

„Selmec az Istened, anyád, szeretőd, menyasszonyod, testvéred, mindened, aki bántja, ellenséged!”

Csontvári Kosztka Tivadar: Selmecebánya látképe

„Uraim, ha a pokolban egyszer az a gondolatjuk támadna az ördögöknek, hogy várost építsenek, az bizonyosan olyan lenne, mint Selmecebánya. ...

...Nyájas olvasó, ki még nem jártál e görbe országban, képzelj el magadnak háromezer hegycsúcsot, ugyanannyi völgykatlant, egy tucat sziklát, mely sűrűn be van építve mindenféle alakú házakkal, melyeknek előrésze sokszor háromemeletes, míg ellenben háta szerényen lapul a hegyhez. ...”

Különös város különös emberekkel. A város, ahol egykor waldenes, grubenes diákok koptatták az utcák követ széplányok után járva, ahol Firmáink szerdán és szombaton a Schacht kocsmában szakestélyt tartottak, ahol a víg burschok nyáron a Kálvária oldalában magolták a mathézist, ahol minden elkezdődött...

Selmece a kapocs, a közös pont. Minden diák, aki Miskolcon, Dunaújvárosban, Székesfehérváron vagy Sopronban balekká válik, lélemben Selmec diák lesz. Minden, ami diákéletünkben szép és jó, egykor Selmecebányáról indult.

Selmecebánya egyike Magyarországnak legérdekesebb, legfurcsább városainak. *„Sehol a világon nem olyan részrehajló a mennyei gondviselés, mint Selmeceben. A hegyen lakónak egy órával korábban kel, és később nyugszik a nap, mint a közvetlen szomszédjának, pedig alig vannak húszlépcsőnyire egymástól. Ha pedig át akarnak menni egymáshoz, le kell ereszkedni egészen a lutheránus templomig, onnan megkerülni a várost Szélakna felé, s ott a katolikus anyaszentegyház mel-*

letti kőlépcsőzeten felkapaszzkodni a Klopacskára, melytől már aztán túrhető út visz a másikhoz...” Selmeceen semmi sem úgy van, mint máshol. A városháza óráján a kismutató jelzi a perceket, a nagy pedig az órákat, a kerek kút a háztetőn, az Arany utca „járdája”, a terasz néhol egy emelet magasságban az utcaszint felett van. Semmi sem a megszokott. A kecskét a kéményhez kötik legelni, a víz felfelé folyik, és még talán a nap is nyugaton kel. Különös város...

Selmecebánya története

A város alapításának legendája egy Sebenitz nevű pásztorról szól, aki az Óhegy szikláin alatt legeltette nyáját, amikor is két gyíkra lett figyelmes. Az egyik hátán ezüst-, a másikén aranypor csillogott. Ezek a gyíkok vezették rá a pásztort a vidék arany- és ezüstlelőhelyeire. A két zöld gyík – néha sárkány, néha gyík alakban – ma is ott őrzi a település kincseit a város címerében. A város német és magyar nevét a pásztor nevéből kapta: Schemnitz és Selmec.

A Selmeci-érchegeységben a IX. század óta keresték és bányászták az érceket, amelyek a letelepülő magyarok szemében komoly kincsnek számítottak. A város keletkezése azonban a felszíni művelésről mélyművelésre való áttéréssel, valamint új kohászati technológiák kialakulásával függ össze, és a XII. századra tehető. Selmecebányát 1217-ben említik először „Bana” néven (bár ezen forrás megítélésében megoszlik a kutatók véleménye), ahol már utalnak a város ezüstbányászatára. Az Óvár magját képező román templom építését a XII. század első évtizedeiben kezdték.

A szabad királyi város

Selmecebánya közjogi kiváltságait az 1245-ben IV. Béla által kiadott selmeci jogkönyv határozta meg. Legfontosabb rendelkezései a szabad királyi város külső és belső rendjének meghatározása voltak. Külső viszonyát egyértelműen a királyi hatalomhoz való közvetlen tartozás jellemezte, míg a város belügyeinek intézésére széleskörű autonómiát építhetett ki. Ez a városi tanácsot, a törvénykezési autonómiát és a városi polgári önállóságot jelentette. A király ellenben a királyi kamarán keresztül érvényesítette a várossal kapcsolatos akaratát. Az uralkodói és városi szándék természetesen nem mindig esett egybe. Az évszázadok során hol az egyik, hol a másik jellemezte Selmecebánya lehetőségeit.

A bányaváros

A korabeli Magyarország hármaskulcsos lakat alatt volt – szól a mese -, amelyeket fel kellett nyitni, hogy az ország igazi európai nagyhatalommá válhasson. Az egyik lakat rézből, a másik ezüstből, a harmadik aranyból készült. Az elsőhöz a rézkulcsot Besztercebánya, a másodikhoz az ezüstkulcsot Selmecebánya, a harmadik aranykulcsát pedig Körmöcbánya adta. Ez a legenda. A valóság az, hogy a XIV. században az európai aranytermelés 80%-a, az ezüstermelésnek pedig 25%-a magyarországi bányákból került ki. Mivel az akkori pénzforgalom jelentős része ezüstpénzzel bonyolódott, Selmec jelentősége óriási volt.

Zsigmond király 1424-ben a hat (később hét) alsó-magyarországi bányavárost feleségének, Borbálának adta. A továbbiakban a hat (később hét) bányavárost, azaz Selmecebányát, Bakabányát, Besztercebányát, Bélabányát (mely 1466-ban szakadt el Selmecectől, majd 1788-ban ismét hozzácsatolták.), Körmöcbányát, Libetbányát, Újbányát a királynék városainak tekintették.

A bányaművelésbe vetett hit Mátyás uralkodása alatt kezdett megrendülni. Az adók kifizethetetlenek voltak, a beváltási ár viszont csekély. Az italmérés nagyobb jövedelemmel kecsegtetett, ezért italt mértek. A király azonban igyekezett az italmérés jogát a bányaműveléshez kapcsolni.

A XVI. században a bányászat hanyatlásnak indult. Az érceket egyre mélyebbről, egyre borsosabb áron tudták csak felhozni, a mesék pedig már nem a három lakatról, hanem az újvilági ezüstabányákról szóltak.

Az 1720-1750-es években Mikoviny Sámuel vezetésének köszönhetően a bányászat újból fellendült. A bányákat gépesítették, kiépítették a bányaeerőmű-tavak rendszerét, megteremtették a szakemberképzést. Selmecebánya újra visszanyerte igazi fényét, nagyságát. Az 1870-es népszámláláskor 24 ezer lakosával Selmecebánya Magyarország harmadik legnagyobb városa volt (csak Pozsony és Debrecen előzte meg). A nevezetes középületek, polgárházak ragyogtak a Habsburg-ház átmeneti nehézségei (napóleoni háborúk stb.) ellenére is.

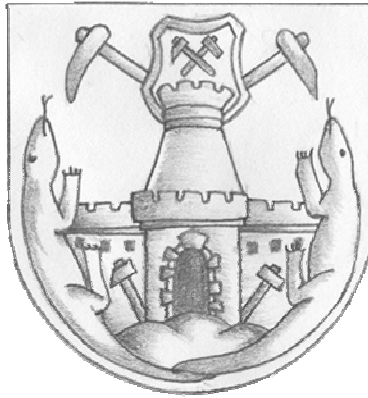
A XIX. század elején elkezdődött a bányászat hanyatlása. Az eszközök tökéletesedése nem tudott lépést tartani a bányák kimerülésével. Selmecebánya új kincse az Akadémia lett.

Az Akadémia városa

Állítólag Mária Terézia azért alapította az Akadémiát Selmeceben, mert megajánlta a város férjhez nem ment lányait. Tény, hogy sehol annyi lányos ház nem volt, mint Selmecebányán (innen ered a mondás: „Selmeceben csak lányok születnek”). Nem egy idősebb bányász és erdész családapa csak azért költözött Selmecebe, hogy leányait férjhez adja. Az akadémisták ki is használták a lányos házak adta lehetőségeket. Egy igaz Firma ujjain számolta leányismerőseit, s ha maradt még szabad ujja, hát ismerkedett, így sosem unhatta meg a városi kosztot. „A dicső Firma az volt, ki szerte udvarolt...” - szól a nóta azóta is. A kedves vendéglátások, a jó koszt gyakran elérték céljukat; nem egy akadémista épp ezért

szaladt csűrbe, azaz nősült meg. Selmecen mindenki az Akadémia alapítójának, Mária Teréziának szellemében, az Akadémia jegyében és az Akadémiából élt, bár a viszony sokszor nem volt felhőtlen. Wilckens Henrich David egyik levelében a hallgatók erkölcstelen, züllött életére panaszkodik, akik ellen még a vasraverést is be kellett vezetni, hogy jobb belátásra térjenek. Nem volt tehát egyszerű sem oktatónak, sem hallgatónak lenni Selmecbányán. A város további léte azonban az Akadémiától függött.

(Az idézetek Mikszáth Kálmán Az aranykisasszony című novellájából származnak)

Selmecbánya címere